

Grau en Dret
Treball de fi de Grau (21067/22747)
Curs acadèmic 2015-2016

L'ACOLLIDA DE SOL·LICITANTS D'ASIL
ANÀLISI I POSSIBLES VULNERACIONS
A EUROPA, ESPANYA I CATALUNYA

Martí Surís Coll-Vinent
157855

Tutora del treball:
Dra. Sílvia Morgades Gil

Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona

DECLARACIÓ D'AUTORIA I ORIGINALITAT

Jo, Martí Surís Coll-Vinent, certifico que el present treball no ha estat presentat per a l'avaluació de cap altra assignatura, ja sigui en part o en la seva totalitat. Certifico també que el seu contingut és original i que en sóc l'únic autor, no incloent cap material anteriorment publicat o escrit per altres persones llevat d'aquells casos indicats al llarg del text.

Com a autor de la memòria original d'aquest Treball Fi de Grau autoritzo la UPF a dipositar-la i publicar-la a l'e-Repository: Repositori Digital de la UPF, <http://repositori.upf.edu>, o en qualsevol altra plataforma digital creada per o participada per la Universitat, d'accés obert per Internet. Aquesta autorització té caràcter indefinit, gratuït i no exclusiu, és a dir, sóc lliure de publicar-la en qualsevol altre lloc.

Martí Surís Coll-Vinent

Barcelona, 3 de Juny de 2016

RESUM

L'arribada de refugiats procedents de l'Orient Mitjà a Europa ha generat un fort debat social sobre la necessitat de proporcionar acollida a aquestes persones i com dur-ho a terme. Aquest treball pretén ajudar a entendre el context en el qual es desenvolupa aquesta onada migratòria estudiant certs aspectes de l'acollida de sol·licitants d'asil a Europa, Espanya i Catalunya.

En primer lloc, s'analitza el dret d'asil des d'una perspectiva legal, estudiant la normativa aplicable. En segon lloc, es destaquen possibles vulneracions del dret d'asil que s'han produït recentment. En tercer lloc, s'analitza com es du a terme l'acollida a la pràctica. Finalment, es discuteixen les raons que justifiquen la necessitat d'acollir refugiats.

Malgrat la inseguretat que domina aquest tema pel canvi constant que es produeix en la situació material i jurídica dels sol·licitants d'asil, considero que aquest treball és útil perquè dona una visió de l'actual sistema que és necessària per entendre les futures variacions.

ÍNDIX

1.	INTRODUCCIÓ.....	1
2.	REGULACIÓ LEGAL DE L'ASIL I LA PROTECCIÓ SUBSIDIÀRIA.....	3
2.1.	Internacional	3
2.1.1.	L'estatut de refugiat	3
2.1.2.	<i>El principi de non-refoulement</i>	4
2.2.	Unió Europea.....	4
2.2.1.	Àmbit d'aplicació de la Directiva 2013/33	5
2.2.2.	Normes sobre detenció	7
2.2.3.	Normes sobre condicions materials de l'acollida.....	9
2.3.	Espanya	11
2.3.1.	La presentació de la sol·licitud.....	11
2.3.2.	Condicions materials de l'acollida.....	13
2.3.3.	La unitat familiar i les persones vulnerables	14
2.4.	Problemes de transposició entre ordenaments	14
2.5.	El paper de les autonomies i els ens locals	15
3.	LA SOL·LICITUD D'ASIL: POSSIBLES VULNERACIONS	16
3.1.	El cas grec	16
3.2.	El cas espanyol.....	17
3.2.1.	<i>Les devolucions en calent</i>	18
3.2.2.	<i>El cas Tarajal</i>	19
4.	L'ACOLLIDA MATERIAL A CASA NOSTRA.....	20
4.1.	Visió general	20
4.2.	Problemes concrets	21
4.2.1.	L'accés al mercat laboral.....	22
4.2.2.	L'accés a l'habitatge.....	22
4.2.3.	La reagrupació familiar	23
4.3.	Perspectives de futur.....	23
5.	PER QUÈ ACOLLIR?	24
6.	CONCLUSIÓ	26
7.	BIBLIOGRAFIA.....	29
7.1.	Articles de revista, llibres, capítols de llibres i informes	29
7.2.	Resolucions judicials	29
7.3.	Notícies, campanyes, notes de premsa i declaracions.....	30
7.4.	Pàgines web i recursos electrònics	31

1. INTRODUCCIÓ

Cada cop més assumptes que requereixen una solució a nivell europeu formen part dels principals temes d'actualitat (Chetail i Bauloz 2011, 3). Quan tots els ulls estaven centrats en la crisi del deute grec, apareixia un altre greu problema per a la Unió Europea (UE), el que s'ha acabat denominant com a *crisi dels refugiats*. Aquesta "crisi" es refereix a l'increment del flux de persones immigrants cap a la UE i l'espai Schengen, moltes de les quals tindrien l'estatut de refugiat. La dimensió d'aquest increment, que després detallarem, i la tardança i incapacitat en actuar de la UE ha provocat que aquesta situació continuï sense resolució.

La guerra de Síria ha aguditzat el problema migratori a Europa, ja que moltes famílies s'han vist forçades a abandonar la seva llar. A més, no s'atura el flux de persones que fugen de països en conflicte, com l'Afganistan, l'Iraq, Eritrea o Ucraïna. Aquests països són els que concentren el major percentatge de nacionals sol·licitants d'asil (Eurostat 2016). Tampoc cessa el flux de persones que intenten arribar a Europa buscant un futur millor, sobretot de l'Àfrica (CEAR 2015, 24). Malgrat aquesta diferenciació, el cert és que és problemàtic distingir entre immigrants segons el país d'origen, ja que en molts casos els perills que afronten en els seus països són equiparables.

Totes aquestes persones han d'afrontar un viatge molt perillós, i sovint mortal, davant la incapacitat o falta de voluntat de la UE per garantir vies segures i legals per als immigrants (CEAR 2016, 5). S'intenta evitar atraure més sol·licitants d'asil, però sovint s'oblida que l'esperança de viure dignament no es perd. No obstant, aquesta passivitat ha fet sorgir una onada de solidaritat entre molts europeus, que s'han mobilitzat amb l'objectiu d'organitzar l'acollida dels refugiats, socórrer les persones que intenten arribar a les costes de Grècia i Itàlia creuant el Mediterrani, o reclamar un canvi en la política migratòria europea.

Aquesta situació es reflexa en dades que justifiquen la necessitat de posar el focus en l'acollida de refugiats. L'increment del flux es pot constatar en el fet que, segons l'Eurostat, es van presentar el doble de sol·licituds d'asil l'any 2015 respecte de l'any anterior, 2014. La majoria d'aquestes sol·licituds s'han registrat a Alemanya (un total de 441.800, que representa un 35% del total de sol·licituds) i a Hongria (174.425). Aquest últim és el segon país en el qual incrementa percentualment de forma més gran el nombre de sol·licituds d'asil (un 323%), després de Finlàndia, on incrementa un 822%.

Suècia segueix de prop a Hongria en quant a nombre de sol·licituds (156.120), i després d'ella apareix Àustria (85.500), que és el tercer país on més ha augmentat percentualment el nombre

de sol·licituds (un 233%). En quant a percentatge de sol·licituds per nombre d'habitants, Hongria i Suècia ocupen els primers llocs (17.600 i 16.000 sol·licituds per milió d'habitants respectivament). A Espanya el nombre de sol·licitants d'asil es situa en 14.595, bastant per sota de la majoria de països de la UE, tot i que l'increment de sol·licituds ha estat considerable, un 167% (Eurostat 2016).

Una de les principals dificultats en les quals es troben les persones que estudien o que treballen per millorar l'acollida de refugiats és el constant canvi que es produeix tant en la situació material com en la legislació aplicable referent als sol·licitants d'asil.¹ Exemples d'aquest fet és el recent acord entre la Unió Europea i Turquia (Consejo UE 2016), com també el probable increment del flux de persones immigrants quan arribi el bon temps. Això provoca que els professionals que s'hi dediquen hagin de fer front a moltes incògnites que dificulten la seva feina.

Tot i això, considero que aquest treball pot ser útil per introduir certs aspectes que poden ajudar a examinar si s'estan vulnerant els drets dels demandants d'asil a Europa, reconeguts en la legislació que regula l'acollida dels sol·licitants d'asil. A la vegada, també estudiaré com s'estructura i com s'estructurarà l'acollida dels demandants d'asil a Catalunya, que és la realitat que tinc més a prop. I tot això tant des d'una òptica teòrica, estudiant la legislació aplicable, com des d'una òptica pràctica, estudiant els problemes en què es troben els professionals de l'acollida.

Per a tal cosa, en el treball diferenciaré diversos blocs. El primer estarà dedicat a estudiar la normativa legal que regula l'acollida de refugiats o demandants d'asil, a nivell internacional, europeu i espanyol, examinant també quin paper tenen les autonomies i els ens municipals. El segon bloc estarà destinat a analitzar les possibles vulneracions dels drets dels demandants d'asil que s'han produït, centrant-me en el cas espanyol i el cas grec. El tercer bloc estarà dedicat als aspectes pràctics de l'acollida a casa nostra.

Finalment, en l'últim bloc estudiaré les qüestions de caire més filosòfic que justifiquen la necessitat de l'acollida. Per acabar, exposaré les conclusions que he extret del treball, sintetitzant aquells aspectes que em semblen més importants i proposant canvis que permetin millorar la situació dels demandants d'asil. A més, exposaré els elements bibliogràfics que he utilitzat a l'hora d'estudiar el contingut del treball.

---

¹ Entrevista amb Anna Figueras, del servei jurídic de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat (CCAR). Barcelona, 29/04/16.

2. REGULACIÓ LEGAL DE L'ASIL I LA PROTECCIÓ SUBSIDIÀRIA.

2.1. Internacional

La regulació internacional l'asil té l'origen en la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats de 1951, més coneguda com Convenció de Ginebra de 1951, que defineix l'estatut de refugiat i estableix certs drets per a les persones que compleixen amb aquestes condicions, així com certes obligacions per als Estats (ACNUR, La Convención de 1951). A més, en aquest apartat també es parlarà del principi de *non-refoulement*, un dels principis bàsics del sistema internacional de protecció dels refugiats, que estableix la prohibició d'expulsar del país a una persona que sol·liciti asil sense haver examinat la seva pretensió.

2.1.1. L'estatut de refugiat

L'art. 1 de la Convenció de Ginebra de 1951 defineix *refugiat* com aquella persona que, si es troba a fora del país de la seva nacionalitat, no pugui o no vulgui tornar al país de la seva nacionalitat a causa de temors fonamentats de ser perseguida per raons de raça, religió, nacionalitat, pertinença a un determinat grup social o opinions polítiques.² Per tant, és important distingir el concepte de refugiat, que és més restrictiu, d'altres termes com sol·licitant d'asil o immigrant. A més, també és necessari distingir aquests conceptes del de *desplaçat intern*, ja que aquest últim roman en l'estat en el qual són nacionals o tenen la residència habitual (Morgades Gil 2016, 233).

El que caracteritza l'estatut de refugiat és el fet de la *persecució*, és a dir, l'Estat en què residia el refugiat no és segur donat el fet que hi ha un agent, que pot ser el mateix Estat o no, que posa en perill els drets bàsics de la persona refugiada, i aquesta no pot rebre protecció. Així, per la mateixa redacció del precepte, s'entén que no entrarien dins la categoria refugiat altres persones subjectes a migració forçosa com els immigrants que s'han desplaçat per culpa del canvi climàtic, o per condicions econòmiques molt adverses. No obstant, s'ha criticat aquest concepte perquè s'entén que s'hauria d'ampliar (CEAR 2015).

---

² L'art. 1.A.2) de la Convenció de Ginebra de 1951, en la seva redacció en castellà, comença establint que “[a los efectos de la presente Convención, el término refugiado se aplicará a toda persona] Que, ~~como resultado de acontecimientos ocurridos antes del 1.º de enero de 1951~~ y debido a fundados temores de ser perseguida por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a determinado grupo social u opiniones políticas, se encuentre fuera del país de su nacionalidad y no pueda o, a causa de dichos temores, no quiera acogerse a la protección de tal país; o que, careciendo de nacionalidad y hallándose, a consecuencia de tales acontecimientos, fuera del país donde antes tuviera su residencia habitual, no pueda o, a causa de dichos temores, no quiera regresar a él.” El fragment ratllat va quedar sense efecte pel Protocol de 1967. Obtingut de: <http://www.acnur.org/t3/fileadmin/scripts/doc.php?file=t3/fileadmin/Documentos/BDL/2001/0005>

2.1.2. *El principi de non-refoulement*

En matèria d'acollida dels sol·licitants d'asil, el principi de *non-refoulement*, terme francès que es podria traduir com “*no devolució*”, constitueix la pedra angular sobre la qual es construeix el sistema de protecció del sol·licitant. Ve definit per l'article 33 de la Convenció de Ginebra de 1951, segons el qual cap Estat podrà posar, per expulsió o devolució, una persona refugiada en la frontera d'un Estat on la seva llibertat perilli per certes causes³. L'apartat segon d'aquest article estableix una excepció a la norma en els casos en els quals la persona suposa un perill per a la seguretat del país on es troba.⁴

Aquesta norma està considerada com a costum internacional (Edwards 2014) i com a norma imperativa (*ius cogens*) i, per tant, sent d'obligat compliment per tots els Estats de la comunitat internacional. A més, és la norma que permet connectar el règim internacional d'asil i refugi amb el sistema internacional de protecció dels Drets Humans (Morgades Gil 2016, 235). Hi ha autors que consideren que aquesta norma s'ha d'interpretar en un sentit ampli, fent-lo aplicable també en aquells casos en que es duen a terme controls migratoris més enllà de la frontera de l'Estat (Gammeltoft-Hansen 2011, 96).⁵

2.2. Unió Europea

La Unió Europea, amb l'objectiu de garantir la lliure circulació de persones dins el territori comunitari, ha rebut competències en matèria de migració i asil, produint-se una harmonització de les normes i pràctiques relacionades amb el dret d'asil al llarg de la UE (European Commission 2016). Aquestes normes formen l'anomenat Sistema Europeu Comú d'Asil (SECA), que regula quin Estat membre ha de fer-se càrrec del demandant d'asil, quines són les condicions mínimes que ha de tenir l'acollida, en quins supòsits es pot retirar la protecció internacional, etc. Actualment aquest sistema està en procés de reforma, amb l'objectiu de fer-lo més eficient i just (European Commission 2016).

---

³ L'article 33.1 de la Convenció de Ginebra de 1951, en la seva redacció en castellà, estableix que: “*Ningún Estado Contratante podrá, por expulsión o devolución, poner en modo alguno a un refugiado en las fronteras de los territorios donde su vida o su libertad peligre por causa de su raza, religión, nacionalidad, pertenencia a determinado grupo social, o de sus opiniones políticas.*”

⁴ L'art. 33.2 de la Convenció estableix que “*no podrá invocar los beneficios de la presente disposición el refugiado que sea considerado, por razones fundadas, como un peligro para la seguridad del país donde se encuentra, o que, habiendo sido objeto de una condena definitiva por un delito particularmente grave, constituya una amenaza para la comunidad de tal país.*”

⁵ Un altre llibre que estudia l'aplicació extraterritorial de l'obligació d'asil dels Estats de la UE defensa la mateixa tesi (den Heijer 2012).

La norma legal més important en quant a l'acollida de demandants d'asil a nivell europeu és la Directiva 2013/33/UE del Parlament Europeu i del Consell de 26 de juny de 2013. Aquesta és el resultat de la millora de la Directiva del 2003 sobre el mateix assumpte (ECRE 2015, 3), i es refereix, en la versió en anglès, a “*standards for the reception*” de sol·licitants de protecció internacional. Aquesta formulació equivaldria, tenint en compte les versions en francès i en castellà, a “normes per a l'acollida”. No obstant, la versió anglesa pot ajudar a entendre el caràcter de la Directiva.

En primer lloc, es refereix a “estàndards”, ja que s'ha de tenir en compte que les disposicions de la Directiva, a diferència del que passa amb els Reglaments, s'han de transposar als ordenaments dels Estats membres mitjançant les lleis del propi ordenament (Peers 2013, 2). Tot i això, des del Juny de 2015, data en que va acabar el termini de transposició, aquesta norma pot ser directament exigible⁶ (ECRE 2015, 4). En segon lloc, podem extreure la conclusió que la paraula anglosaxona més semblant al terme “acollida” és “*reception*”, fet que ens pot servir a l'hora de comparar règims jurídics entre els Estats.

A més, el fet que el títol de la Directiva es refereixi a “sol·licitants de protecció internacional” ens introdueix al fet que aquesta no es refereix en exclusiva a les persones que podrien tenir l'estatut de refugiat, com es deriva del Conveni de Ginebra de 1951⁷, sinó que es refereix als sol·licitants d'asil en general, també als que podrien gaudir de protecció internacional subsidiària. A *contrario sensu*, aquesta Directiva no és aplicable a aquelles persones que no compleixin les condicions per rebre protecció internacional, com aquelles persones que procedeixen d'un país considerat segur.

2.2.1. Àmbit d'aplicació de la Directiva 2013/33

L'art. 2 de la Directiva 2013/33 estableix certes definicions, entre les quals destaquen les següents. En primer lloc, l'apartat “a)” remet a la Directiva 2011/95/UE, que al seu torn estableix que “sol·licitud de protecció internacional” es refereix a la petició de protecció presentada a un Estat membre per un nacional d'un tercer país o un apàtrida que pugui presumir-se aspira a obtenir l'estatut de refugiat o l'estatut de protecció subsidiària (...)”⁸. Així, l'element més important per tal que et pugui ser aplicable la Directiva d'acollida és la presumpció que la

---

⁶ Entrevista amb Anna Figueras (*vide supra*).

⁷ *Vide supra*.

⁸ La lletra “h” de l'art. 2 de la Directiva 2011/95, en la seva redacció en castellà, defineix “solicitud de protección internacional” com a “*petición de protección presentada a un Estado miembro por un nacional de un tercer país o un apátrida que pueda presumirse aspira a obtener el estatuto de refugiado o el estatuto de protección subsidiaria (...)*”.

sol·licitud que plantegis a algun Estat Membre és susceptible de ser acceptada. Una altra definició important que incorpora l'art. 2 és la de “condicions materials d'acollida”, que inclou allotjament, alimentació i vestit.⁹

L'art. 3 de la Directiva, per la seva part, estableix que aquesta és aplicable als sol·licitants d'asil que presentin la sol·licitud en el territori o en la frontera d'un Estat Membre i que se'ls permeti romandre en el territori de l'Estat membre en qualitat de sol·licitant¹⁰. S'ha d'analitzar aquest article en dos aspectes. Primer, cal destacar que és necessari arribar al territori de l'Estat membre en el qual es vol sol·licitar asil. Així, es suprimeix la possibilitat de sol·licitar la protecció a l'òrgan consular de l'Estat del qual el sol·licitant és nacional (art. 3.2), i es reforça el caràcter del sol·licitant d'asil com la persona que aconsegueix fugir del país del qual és perseguida i arribar a un país protector (UNHCR 2015, 9-10).

Segon, l'altre aspecte important és el fet que per a què et sigui aplicable la Directiva se t'ha de permetre romandre en el territori de l'Estat membre en qualitat de sol·licitant, i per tant, no és necessari que efectivament compleixis les condicions per obtenir la protecció sinó simplement que existeixi la presumpció de que la teva sol·licitud pot aspirar a ser aprovada. Per exemple, si provens d'un país en conflicte o considerat insegur i al·legues certs motius de persecució, encara que no t'hagin concedit la protecció, si la teva sol·licitud aspira a ser acceptada ja et són aplicables les provisions de la Directiva (ECRE 2015, 8-9).

Aquesta clarificació en la nova Directiva ha recollit la jurisprudència del Tribunal de Justícia de la Unió Europea (TJUE), que en la Sentència *Cimade and Gisti* establia que les condicions d'acollida regulades en la Directiva també són aplicables als sol·licitants d'asil, tot i que encara estiguessin esperant la resolució de la sol·licitud (ECRE 2015, 9). Així, aquesta sentència nega l'argument de l'Estat francès segons el qual el limitat temps d'espera entre la sol·licitud i la resolució d'aquesta justificarien la no aplicació de la Directiva en aquest espai de temps (*Cimade and GISTI* 2012, § 44).¹¹

---

⁹ La lletra “g” de l'art. 2 de la Directiva 2013/33 defineix “condicions materials d'acollida com “*las condiciones de acogida que incluyen alojamiento, alimentación y vestido, proporcionados en especie o en forma de asignaciones financieras o de vales, o una combinación de las tres, y una asignación para gastos diarios*”.

¹⁰ L'art. 3 de la Directiva 2013/33 estableix, en la seva redacció en castellà: “*La presente Directiva se aplicará a todos los nacionales de terceros países y apátridas que presenten una solicitud de protección internacional en el territorio (...) de un Estado miembro, siempre y cuando se les permita permanecer en su territorio en calidad de solicitantes (...)*”.

¹¹ *Cimade and Gisti*, § 44: “*A este respecto, no cabe afirmar que las normas mínimas para la acogida de los solicitantes de asilo no son aplicables a aquéllos afectados por el procedimiento de determinación del Estado responsable debido a que este procedimiento es rápido (...)*”.

A més, estableix que les disposicions de la Directiva són aplicables tant respecte de l'Estat on es presenta la sol·licitud com respecte de l'Estat que està examinant la sol·licitud (Cimade and GISTI 2012, § 48).¹² No obstant, aquesta norma no contempla els casos en els quals els potencials sol·licitants d'asil no poden accedir al sistema de sol·licitud, tal com recullen investigacions realitzades, que reclamen als Estats que apliquin la Directiva quan hi hagin indicis d'aquesta voluntat (ECRE 2015, 9). Aquest podria ser el cas, tal com estudiarem més endavant, del sistema d'asil de Grècia, en què els potencials sol·licitants no poden arribar a plantejar aquesta sol·licitud.

2.2.2. Normes sobre detenció

La Directiva 2013/33 també regula la llibertat de circulació dels sol·licitants d'asil dins de l'Estat membre d'acollida i les seves restriccions. Em centraré en l'art. 8 de la Directiva, que estableix en el seu primer apartat que el mer fet de ser sol·licitant d'asil no justifica l'internament d'aquest, sinó que és necessari realitzar una avaluació individualitzada del cas. De tal manera, s'estableix l'internament com a *ultima ratio*, és a dir, la detenció estarà justificada només quan no es puguin aplicar efectivament mesures menys coercitives (apartat segon).¹³ Aquest principi es concreta en el següent apartat (el tercer), que estableix una enumeració de motius que justifiquen l'internament del sol·licitant d'asil.

Tot i formular-se com una enumeració *numerus clausus*¹⁴, a la pràctica la vaguetat de les condicions i la clàusula que remet al Dret nacional de cada Estat membre¹⁵ fan que es perdi aquesta taxativitat. La lletra “a”, per exemple, estableix com a causa d'internament la necessitat de verificar la identitat del demandant¹⁶, causa que podria ser aplicada a la major part de sol·licituds (ECRE 2015, 14-15). Un altre exemple és la lletra “e”, que estableix una clàusula general de protecció de la seguretat nacional i l'ordre públic que a la pràctica pot donar llum verda a pràctiques abusives per part dels Estats membres¹⁷ (ECRE 2015, 18). Per tant, en la meva opinió, es deixa gairebé sense efectivitat el principi d'*ultima ratio*.

---

¹² Cimade and Gisti, § 48: “Por lo tanto, procede concluir que se autoriza a los solicitantes de asilo a permanecer no sólo en el territorio del Estado miembro en el que se está examinando la solicitud de asilo, sino también en el del Estado miembro en que se ha presentado la misma (...)”.

¹³ L'art. 8.2 de la Directiva 2013/33 estableix: “Cuando ello resulte necesario, sobre la base de una evaluación individual de cada caso, los Estados miembros podrán internar a un solicitante siempre que no se puedan aplicar efectivamente medidas menos coercitivas.”

¹⁴ L'art. 8.3 enuncia l'enumeració dient: “Un solicitante solo podrá ser internado”.

¹⁵ L'art. 8.3 acaba amb la clàusula “Los motivos de internamiento quedarán establecidos en el Derecho nacional”.

¹⁶ Un sol·licitant podrà ser internat “para determinar o verificar su identidad o nacionalidad” (lletra “a” de l'art. 8.3).

¹⁷ L'art. 8.3 lletra “e” estableix que un sol·licitant podrà ser internat “cuando así lo exija la protección de la seguridad nacional y el orden público.”

L'única sentència del TJUE que ha interpretat la Directiva 2013/33 és la Sentència de 15 de Febrer de 2016 en el cas *J.N.*, en el qual es sol·licita al Tribunal que examini la validesa de l'esmentada clàusula d'ordre públic a la llum de l'art. 6 de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea¹⁸ (*J.N. v Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* 2016, § 43). La sentència analitza els requisits per a què estigui justificat l'internament, tenint en compte que suposa una limitació a la llibertat. Per exemple, que estigui previst per llei i que es respecti el principi de proporcionalitat (*J.N.* 2016, § 73).

Per resoldre la qüestió prejudicial, el TJUE utilitza els paràmetres interpretatius que estableix la Carta, la interpretació que en fa la jurisprudència anterior, i també el que estableix el Conveni Europeu de Drets Humans (CEDH) i la interpretació que en fa la jurisprudència del Tribunal d'Estrasburg (*J.N.* 2016, § 77). Finalment, la sentència conclou que la clàusula d'ordre públic és vàlida a la llum de l'art. 6 de la Carta (EDAL 2016), ja que no hi ha hagut mala fe ni engany per part de les autoritats, i es respecten els requisits establerts per la Carta en quant a les limitacions dels drets (*J.N.* 2016, § 81).¹⁹

L'art. 8 de la Directiva acaba establint, en l'apartat 4, la voluntat que els Estats membres adoptin mesures alternatives a l'internament.²⁰ Els articles següents, particularment els articles 9 i 10, recullen garanties processals i condicions de l'esmentat internament. L'art. 9, per exemple, estableix en el primer apartat que l'internament ha de ser el més breu possible, i en el segon apartat estableix la necessitat de motivar l'ordre d'internament. L'art. 10, per la seva part, estableix en el primer apartat que s'ha de procurar separar els sol·licitants d'asil d'altres interns, habilitant centres especials.²¹

La majoria d'aquestes disposicions tenen en comú el fet que no estableixen cap obligació directa als Estats membres i, per tant, tenen poca força normativa. De tal manera, es deixa marge als Estats per establir una regulació poc protectora. A més, es fa difícil exigir el contingut legal d'aquestes disposicions si, un cop passat el termini de transposició, l'Estat no ha transposat correctament la Directiva. Encara més quan, com sovint succeeix a la pràctica, és difícil obtenir

---

¹⁸ L'art. 6 de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea estableix, en la seva redacció en castellà: "*Toda persona tiene derecho a la libertad y a la seguridad.*"

¹⁹ El professor Steve Peers ha analitzat detalladament aquesta sentència en un article del seu bloc (Peers 2016).

²⁰ L'art. 8.4 estableix que "*Los Estados miembros velarán por que el Derecho nacional establezca normas que ofrezcan alternativas al internamiento (...)*".

²¹ Per un anàlisi detallat de les normes sobre detenció de la Directiva, vegeu la nota informativa de l'ECRE sobre la Directiva 2013/33 (ECRE 2015).

informació sobre les condicions reals d'internament en les quals es troben els sol·licitants d'asil, tal com explicarem més endavant.²²

2.2.3. Normes sobre condicions materials de l'acollida

La Directiva regula les condicions materials de l'acollida en els arts. 17 i ss. No obstant, considero que l'art. 15, que regula l'accés al mercat de treball, també forma part d'aquesta sèrie d'articles donada la importància que té el treball en quant a l'acollida material. Aquest article estableix el límit màxim de 9 mesos des de la presentació de la sol·licitud d'asil per a què el sol·licitant pugui accedir al mercat laboral.²³ Així, s'intenta posar fi a la dispersió de les normatives internes dels Estats membre en quant a aquest aspecte. De tal manera, s'estableix un límit màxim, però els Estats, en la regulació interna, poden establir límits més reduïts i, per tant, més favorables al sol·licitant d'asil.

L'art. 17 estableix les normes generals sobre condicions materials de l'acollida, garantint un estàndard mínim de vida des de la presentació de la sol·licitud (apartats primer i segon). El quart apartat regula les condicions en què els Estats membres poden exigir als sol·licitants que contribueixin a la seva manutenció.²⁴ El cinquè apartat diu que es tindrà en consideració els nivells d'ajuda que l'Estat en qüestió estableix pels nacionals, però deixa oberta la possibilitat als Estats membres de garantir una protecció menor als asilats que als nacionals.²⁵ Tot i així, s'ha de tenir en compte la sentència del cas *Saciri*, que expliquem més endavant, per aplicar aquest precepte.

L'art. 18, per la seva part, regula les modalitats de les condicions materials de l'acollida, establint en el primer apartat tres models d'acollida *en espècie* alternatius i acumulables: en locals destinats a l'acollida durant el procediment d'avaluació de la sol·licitud, en centres d'acollida que garanteixin un nivell de vida adequat, i en altres locals adaptats per allotjar els sol·licitants (cases privades, apartaments, hotels, etc.). L'apartat novè deixa la porta oberta a aplicar unes condicions d'acollida menys favorables quan les condicions ho exigeixin, però no obstant garantint les necessitats bàsiques.

---

²² Entrevista amb Anna Figueras (*vide supra*).

²³ L'art. 15.1 de la Directiva estableix que “*Los Estados miembros velarán por que los solicitantes tengan acceso al mercado laboral a más tardar a los nueve meses desde la fecha de presentación de la solicitud de protección internacional (...)*”

²⁴ L'art. 17.4 de la Directiva estableix: “*Los Estados miembros podrán exigir a los solicitantes que sufraguen o contribuyan a sufragar los costes (...) cuando los solicitantes tengan recursos suficientes, por ejemplo si han trabajado durante un período de tiempo razonable.*”

²⁵ L'art. 17.5 de la Directiva estableix que “*los Estados miembros podrán dispensar a los solicitantes un trato menos favorable que a los nacionales (...) cuando la ayuda material se preste parcialmente en especie o (...) tengan por objeto garantizar un nivel de vida superior [a los nacionales] al previsto para los solicitantes (...)*”

L'art. 19 garanteix l'assistència sanitària bàsica al sol·licitant d'asil, garantint l'assistència en aquells casos més greus o urgents. Finalment, l'art. 20 regula els casos en els quals es podrà reduir o retirar el benefici de les condicions materials de l'acollida. No obstant, l'apartat cinquè del mateix article estableix que la decisió de reduir o retirar els beneficis haurà d'estar justificada individualment i motivada, sent la mesura proporcionada a la causa. Així, aquests articles s'han d'interpretar conforme a la jurisprudència del TJUE, particularment la desenvolupada en el cas *Saciri*.

En aquest cas, en el qual s'aplicava l'anterior Directiva 2003/9, una família que havia sol·licitat asil a Bèlgica va estar els tres mesos següents només ajudada amb una assistència financera que no era suficient per proporcionar-los un habitatge digne, ja que l'òrgan encarregat de l'asil no se'n va ocupar i l'oficina general de protecció social considerava que el cas no entrava dins les seves funcions (Saciri 2014, § 21). El TJUE va resoldre la qüestió prejudicial recordant que les condicions materials de l'acollida s'apliquen des del moment de presentar la sol·licitud i dient que l'assistència financera ha de ser suficient per garantir als sol·licitants un nivell de vida digne (Saciri 2014, § 37).²⁶

Aquesta protecció va ser interpretada pel TJUE en el sentit que l'assistència financera, a part de garantir l'assistència sanitària i un nivell de vida digne, havia d'incloure la possibilitat d'obtenir un habitatge en lloguer: "*permitiéndoles disponer, en particular, de un alojamiento, de ser necesario, en el mercado privado de alquiler*" (Saciri 2014, § 42). A més, també havia d'incloure la possibilitat que els fills poguessin conviure amb els seus pares per mantenir la unitat familiar: "*las asignaciones financieras deben ser suficientes para mantener la unidad familiar y proteger el interés superior del menor*" (Saciri 2014, § 41).

El TJUE permet, no obstant, que l'assistència financera es proporcioni per altres entitats que no siguin les que s'encarreguen de gestionar l'asil, com en aquest cas l'oficina general de protecció social, sempre i quan es garanteixi la subsistència digna de la família. Així, el Tribunal va concloure, mitjançant aquestes interpretacions, que Bèlgica havia fallat a l'hora de protegir efectivament la família, tal com estableix la Directiva, des del moment en el qual es produeix la sol·licitud d'asil, ja que no se li van donar els recursos suficients per garantir-ne una subsistència digna.

---

²⁶ *Saciri*, § 37: "(...) el importe de la ayuda financiera concedida debe ser suficiente para garantizar a los solicitantes de asilo la atención sanitaria y un nivel de vida adecuado que les permita subsistir."

2.3. Espanya

A nivell espanyol, la legislació en matèria d'asil i protecció internacional està recollida a la Llei 12/2009, de 30 d'Octubre, reguladora del dret d'asil i de la protecció subsidiària. Aquesta llei va ser modificada el 2014 però només en quant a l'art. 40 (Morgades Gil 2015, 236-240). Per tant, aquesta Llei no va tenir per objecte transposar la Directiva 2013/33, sinó transposar les anteriors Directives sobre la matèria.²⁷ És important tenir en compte que l'Estat central té competència exclusiva en matèria de dret d'asil, tal com estableix l'art. 149.1.2º de la Constitució Espanyola.²⁸

La Llei 12/2009 s'estructura en un títol preliminar, en el qual s'introdueixen els conceptes de refugiat i protecció subsidiària, i cinc títols principals: de la protecció internacional, de les regles procedimentals per al reconeixement de la protecció internacional, de la unitat familiar de les persones beneficiàries de protecció internacional, del cessament i la revocació de la protecció internacional, i dels menors i d'altres persones vulnerables. D'aquests títols em centraré més en el títol segon, el que fa referència al procediment de sol·licitud i els drets que es reconeixen als sol·licitants. A l'últim apartat, no obstant, destacaré les disposicions més importants dels títols tercer i cinquè.

2.3.1. La presentació de la sol·licitud

L'art. 16.2 de la Llei destaca pel seu caràcter garantista, al reconèixer als sol·licitants de protecció internacional el dret a l'assistència sanitària i a l'assistència jurídica gratuïta, establint que aquesta s'estendrà a la formulació de la sol·licitud i a tota la tramitació de procediment, sent preceptiva quan la sol·licitud es presenti en frontera. A més, garanteix l'assistència d'un intèrpret en el procediment per facilitar la comunicació entre el sol·licitant i l'administració encarregada.²⁹ Finalment, el mateix article estableix que la presentació de la sol·licitud implicarà la valoració dels motius, informant-ne al sol·licitant, i que tot el procediment tindrà caràcter confidencial.

L'art. 17 estableix les normes procedimentals de la presentació de la sol·licitud, reconeixent el dret dels sol·licitants a estar informats del procediment de sol·licitud i dels drets que l'emparen

---

²⁷ Entrevista amb Anna Figueras (*vide supra*).

²⁸ L'art. 149.1.2º de la CE estableix que “[El Estado tiene competencias exclusivas sobre las siguientes materias:] Nacionalidad, inmigración, emigración, extranjería y derecho de asilo.”

²⁹ L'art. 16.2 de la Llei 12/2009 estableix: “Para su ejercicio, los solicitantes de protección internacional tendrán derecho a asistencia sanitaria y a asistencia jurídica gratuita, que se extenderá a la formulación de la solicitud y a toda la tramitación del procedimiento (...), así como derecho a intérprete (...). La asistencia jurídica referida en el párrafo anterior será preceptiva cuando las solicitudes se formalicen de acuerdo al procedimiento señalado en el artículo 21 de la presente Ley.”

(apartat tercer). Una de les millores substancials de la Llei 12/2009 és establir l'entrevista personal com el mètode de formalització de la sol·licitud, en la qual es farà un tractament diferenciat per raó de sexe³⁰ (García Mahamut i Galparsoro 2010, 63). A més, l'art. 19 reconeix el dret dels sol·licitants de mantenir una entrevista amb un advocat en la frontera o en els centres d'internament d'estrangers.³¹

Aquest article estableix també la norma, en la línia dels drets reconeguts en la legislació internacional i europea, segons la qual un cop presentada la sol·licitud no es podrà retornar el sol·licitant al seu país d'origen fins que aquesta sol·licitud no hagi estat examinada (principi de *non-refoulement*).³² L'art. 18, per la seva part, regula els drets i obligacions dels sol·licitants d'asil, millorant la sistematització d'aquests, encara que no es tracta d'una llista exhaustiva ja que, tal com hem vist, el mateix article 19 també reconeix certs drets. Entre les obligacions dels sol·licitants d'asil destaca la de proporcionar les seves impressions dactilars i permetre ser fotografiats³³ (García Mahamut i Galparsoro 2010, 62-63).

En quant a la tramitació de les sol·licituds, l'art. 23 faculta a dos òrgans, l'Oficina d'Asil i Refugi (OAR) i la Comissió Interministerial d'Asil i Refugi (CIAR)³⁴, ambdós òrgans amb seu a Madrid. L'òrgan encarregat de gestionar la tramitació de les sol·licituds i instrucció dels expedients és l'OAR (García Mahamut i Galparsoro 2010, 75), al qual els advocats s'han de dirigir a l'hora de formalitzar la sol·licitud, com també per recaptar informació sobre el sol·licitant (ACNUR i CICAC 2011, 20). Tal com després veurem, aquestes oficines sovint estan col·lapsades, fet que provoca un retard en la possibilitat de sol·licitar asil.

En canvi, la CIAR està composta per un representant de cada ministeri amb competències sobre asil i refugi (Ministerio del Interior 2016), i li correspon, un cop finalitzada la instrucció, dirigir al Ministeri de l'Interior la proposta d'atorgar o denegar el dret d'asil o la protecció

---

³⁰ L'art. 17.4 de la Llei 12/2009 estableix: “*La solicitud se formalizará mediante entrevista personal que se realizará siempre individualmente.*” L'apartat cinquè del mateix article estableix: “*La Administración adoptará las medidas necesarias para que, cuando sea preciso, en la entrevista se preste un tratamiento diferenciado por razón del sexo de la persona solicitante o demás circunstancias previstas en el artículo 46 de esta Ley.*”

³¹ L'art. 19.4 de la Llei 12/2009 estableix: “*Las personas solicitantes de asilo tienen derecho a entrevistarse con un abogado en las dependencias de los puestos fronterizos y centros de internamiento de extranjeros.*”

³² L'art. 19.1 de la Llei 12/2009 estableix que “*Solicitada la protección, la persona extranjera no podrá ser objeto de retorno, devolución o expulsión hasta que se resuelva sobre su solicitud o ésta no sea admitida.*”

³³ La lletra “c)” de l'art. 18.2 de la Llei 12/2009 estableix que serà obligació dels sol·licitants d'asil “*proporcionar sus impresiones dactilares, permitir ser fotografiados y, en su caso, consentir que sean grabadas sus declaraciones, siempre que hayan sido previamente informados sobre este último extremo.*”

³⁴ L'art. 23 de la Llei 12/2009 estableix, en l'apartat 1, que l'OAR “*es el órgano competente para la tramitación de las solicitudes de protección internacional (...)*” mentre que l'apartat 2 estableix que el CIAR “*está compuesto por un representante de cada uno de los departamentos con competencia en política exterior e interior, justicia, inmigración acogida de los solicitantes de asilo e igualdad.*”

subsidiària (García Mahamut i Galparsoro 2010, 76). Aquest òrgan és administrativament superior a l'OAR. La llei distingeix un procediment ordinari de tramitació de la sol·licitud (art. 24) i un procediment de tramitació d'urgència (art. 25).

2.3.2. Condicions materials de l'acollida

L'art. 30 regula els drets socials reconeguts als sol·licitants d'asil, garantint una subsistència digna, i remetent al que es determini reglamentàriament “*por el Ministerio competente*”.³⁵ Aquest desenvolupament reglamentari també està previst en l'art. 31, que regula els serveis d'acollida, i en l'art. 32, que reconeix el dret a l'accés al mercat laboral autoritzant les persones sol·licitants de protecció internacional a treballar a Espanya “*en los términos que reglamentariamente se establezcan*”. No obstant, no s'ha produït aquest desenvolupament reglamentari, fet que comporta inseguretats jurídiques, tal com discutirem més endavant.

L'art. 36 regula els efectes de la concessió de protecció internacional, remetent-se al Conveni de Ginebra de 1951 i al Dret de la Unió Europea, i enumerant un seguit de drets dels quals gaudeixen els asilats. Entre aquests destaquen els drets a l'accés a l'educació, assistència sanitària, serveis socials, etc. (lletra “f” de l'art. 36.1); i el dret a l'accés a la formació contínua i al treball en pràctiques (lletra “g” del mateix article), ja que en ambdós casos es reconeixen aquests drets “*en las mismas condiciones que los españoles*”. Aquest reconeixement és rellevant ja que equipara la protecció concedida als nacionals amb la protecció que es concedeix als refugiats o persones beneficiàries de protecció internacional.

Per la seva banda, l'art. 37 regula els efectes de la denegació de la sol·licitud, establint una clàusula de tancament per evitar l'expulsió en els casos en que la persona en qüestió tingui un permís d'estada o residència o, més important, que s'autoritzi la seva estada o residència a Espanya per raons humanitàries³⁶. Aquesta disposició actua com a clàusula de tancament del sistema de protecció ja que permet que, en aquells casos que la persona sol·licitant no reuneixi els requisits per obtenir l'estatut de refugiat ni obtenir la protecció subsidiària, es pugui acollir al sistema de protecció internacional per una altra causa no prevista però que discrecionalment l'administració considera mereixedora de protecció.

---

³⁵ L'art. 30.2 de la Llei estableix: “*Los servicios sociales y de acogida específicamente destinados a las personas solicitantes de protección internacional se determinarán reglamentariamente por el Ministerio competente.*”

³⁶ L'art. 37 de la Llei estableix: “*La no admisión a trámite o la denegación de las solicitudes de protección internacional determinarán, según corresponda, el retorno, la devolución, la expulsión (...) de las personas que lo solicitaron [el asilo], salvo que (...) se dé alguno de los siguientes supuestos:*

a) *que la persona interesada reúna los requisitos para permanecer en España (...);*

b) *que se autorice su estancia o residencia en España por razones humanitarias determinadas en la normativa vigente.*”

2.3.3. La unitat familiar i les persones vulnerables

L'art. 39 de la Llei 12/2009 garanteix el manteniment de la família de les persones refugiades en els termes dels articles 40 i 41. L'art. 40 de la Llei regula els supòsits en els quals es podrà estendre el dret d'asil d'una persona a altres persones membres de la mateixa unitat familiar. Així, és el supòsit de pares o mares dependents, de fills menors d'edat, de cònjuges o persones amb anàloga relació d'afectivitat (art. 40.1). Tal com s'ha dit, aquest article ha estat modificat recentment per afegir dos supòsits i millorar la claredat de la redacció (Morgades Gil 2015, 237-238). L'art. 41, per la seva part, regula les condicions en les quals es podrà dur a terme la reagrupació familiar, establint un règim més favorable a aquests que als altres immigrants.³⁷

La Llei 12/2009 també regula la situació de persones especialment vulnerables, com els menors. En l'art. 46 estableix que s'haurà de donar un tractament diferenciat a les sol·licituds de protecció internacional que efectuïn les persones sol·licitants en situació de vulnerabilitat. Aquest article estableix uns supòsits en els quals es dona aquesta situació, però es pot entendre com una llista *numerus apertus* degut a que la introdueix amb la fórmula “*tales como*”. Els articles següents desenvolupen dos supòsits concrets: el cas de menors que hagin patit algun tipus d'abús i que necessitin ajuda (art. 47); i el cas dels menors no acompanyats (art. 48), que seran atesos pels serveis corresponents de protecció de menors.

2.4. Problemes de transposició entre ordenaments

El fet que Espanya no hagi transposat la Directiva fa que sigui necessari examinar si algun precepte d'aquesta és més favorable per al refugiat que el precepte equivalent de la Llei 12/2009. A més, és important tenir en compte la interpretació que se li dona a la norma europea, ja que la legislació espanyola haurà de complir amb el que determinin el TJUE i el TEDH. La Llei 12/2009 manifesta en diverses ocasions la voluntat d'adaptar la legislació espanyola al Sistema Europeu Comú d'Asil, fent referència a la Primera Fase en el preàmbul.³⁸ En aquest sentit, és important la Disposició Final Segona de la Llei, que incorpora el Dret de la Unió Europea al Dret Espanyol.

Aquesta disposició només fa referència a la normativa corresponent a la Primera Fase i, per tant, no té validesa de cara a la normativa posterior. No obstant, la Llei sovint fa referència a la

---

³⁷ L'art. 41.2 de la Llei estableix que “(...) no se exigirá a los refugiados o beneficiarios de la protección subsidiaria, ni tampoco a los beneficiarios de la reagrupación familiar, los requisitos establecidos en la normativa vigente de extranjería e inmigración.”

³⁸ “La transposición de esta legislación de la Unión Europea supone la total acogida en nuestro ordenamiento de la denominada Primera Fase del Sistema Europeo Común de Asilo (...)”.

normativa o decisions de la Unió Europea per completar el sistema legal, per exemple, per establir quins països són considerats com a segurs. Altres remissions van més enllà, de manera que es podria considerar que transposen indirectament el contingut de la Directiva 2013/33 al sistema legal espanyol. És el cas del citat article 36, que estableix que la concessió de la sol·licitud d'asil comportarà el reconeixement dels drets establerts “*en la normativa de la Unió Europea*”.

2.5. El paper de les autonomies i els ens locals

Tot i no tenir competències normatives en quant al dret d'asil, el paper de les autonomies i, sobretot, dels ens locals, pot ser molt important a l'hora d'organitzar l'acollida dels sol·licitants d'asil. Un dels problemes més recurrents a l'hora d'acollir els refugiats és proporcionar-los un habitatge on puguin desenvolupar la seva vida familiar. Les organitzacions que treballen en aquest sentit acostumen a adoptar convenis amb els respectius ens locals per al lloguer d'habitatges³⁹. Aquest fet estarà explicat amb més detall posteriorment.

Tot i la poca capacitat d'incidència, la sensibilitat de la població sobre la situació dels demandants d'asil ha fet que certs ajuntaments i ens públics hagin intentat col·laborar en la solució d'aquesta situació. Exemple d'això és el projecte Barcelona Ciutat Refugi, de l'Ajuntament de Barcelona, que intenta crear un ambient favorable a l'acollida de refugiats implicant als ciutadans (Ajuntament de Barcelona, Barcelona Ciutat Refugi). Aquesta iniciativa s'ha estès per altres ciutats, així com molts pobles han organitzat projectes de suport als refugiats.

En quant a les autonomies, la Generalitat de Catalunya va crear el 2015 el Comitè per a l'Acollida de les Persones Refugiades, per coordinar les polítiques d'acollida que es duguin a terme entre les diferents administracions catalanes. Aquest òrgan té com a funcions assessorar al Govern de la Generalitat, coordinar i fer el seguiment de les polítiques d'acollida que es duguin a terme a Catalunya i, en general, ser un punt de trobada entre administracions i organitzacions en quant a l'acollida de sol·licitants d'asil. Així, a més de la presidència, està compost per representants d'un seguit d'administracions i organitzacions amb responsabilitats en quant a l'acollida (Generalitat de Catalunya 2015).

---

³⁹ Entrevista amb Anna Figueras.

3. LA SOL·LICITUD D'ASIL: POSSIBLES VULNERACIONS

3.1. El cas grec

Grècia ha esdevingut un país receptor de molts immigrants i refugiats procedents de les costes extracomunitàries, que intenten acollir-se al sistema d'asil establert per la Unió Europea. Aquests immigrants arriben pel seu propi peu, sense que hi hagi vies segures i legals per accedir a la Unió Europea. Aquesta situació es converteix en un caldo de cultiu per tota mena de màfies i organitzacions fora de la llei que es dediquen a cobrar preus exorbitants als immigrants per traslladar-los a territori comunitari. Així, no és estrany trobar-se amb violacions constants dels drets dels immigrants (CEAR 2016, 5-6).

El fet que no hi hagi vies segures per accedir a la Unió Europea ha estat denunciat per l'Agència de la Unió Europea per als Drets Fonamentals (FRA)⁴⁰, que ha proposat la constitució de mitjans legals per accedir al procediment d'asil (FRA 2015). Aquest organisme supervisa l'acció dels òrgans de la UE, com Frontex, i monitoritza la situació de la migració a cada Estat membre (FRA, Regular overviews of migration-related fundamental rights concerns 2016), proveint informes mensualment i destacant certs temes a cada informe, com la situació dels nens, l'atenció sanitària o el *trafficking*.

L'informe d'Abril de 2016, que recull les dades de Març, presenta una situació de col·lapse en quant a l'acollida de sol·licitants d'asil (FRA, April 2016 Highlights 2016), situació que es manté en l'informe del següent mes. Recentment, a més, el director del FRA ha realitzat una visita als camps de refugiats de Grècia (FRA 2016). Finalment, en l'informe anual del 2016, la FRA analitza la situació del dret d'asil a Europa, sintetitzant els fets succeïts en l'any 2015 i proposant mesures per millorar el sistema (FRA, Asylum and migration into the European Union in 2015).

La FRA no ha estat l'únic organisme internacional que ha examinat la situació dels sol·licitants d'asil a Grècia. El Representant Especial en Migració i Refugiats del Secretari General del Consell d'Europa, Tomáš Boček, va visitar Grècia i Macedònia (ARIM) a principis de Març (Council of Europe 2016), i n'ha realitzat un informe (Council of Europe, Information Documents SG/Inf(2016)18). En aquest, examina el compliment dels drets reconeguts als sol·licitants d'asil, denunciant les dificultats en les quals es troben els sol·licitants per accedir al procediment, i proposa un seguit de canvis per millorar la situació.

---

⁴⁰ *Ibidem*.

Més recent ha estat la visita del Relator Especial de les Nacions Unides sobre els drets humans dels migrants (mitjans de Maig), on descriu la situació dels camps de refugiats i també proposa millores (UN Human Rights 2016). El Relator destaca l'excés de l'ús de l'internament obligatori, la situació caòtica als camps de refugiats, i la falta d'informació consistent degut als continus canvis polítics. L'Oficina de l'Alt Comissionat pels Drets Humans de les Nacions Unides està especialment preocupada per la situació de vulnerabilitat dels menors migrants a Grècia (UN Human Rights 2016), que representen un terç del total, ja que considera que estan en una situació de desprotecció, sobretot els menors no acompanyats.

A més de la dificultat per accedir a territori grec, el sistema d'asil de Grècia a la pràctica està col·lapsat, ja que no pot fer front a les demandes d'asil que es plantegen.⁴¹ Aquesta situació s'ha intentat remeiar mitjançant finançament per part de la Unió Europea, i fins i tot enviant funcionaris dels Estats membres a Grècia per gestionar el sistema d'asil i aplicar el sistema de reubicació previst en l'acord UE-Turquia (Pérez 2016). No obstant, els Estats membres no han col·laborat en gaire mesura a aquest projecte.⁴² Tampoc hi ha garanties que els sol·licitants d'asil veuran respectats els seus drets un cop siguin traslladats a Turquia, ja que moltes organitzacions consideren que aquest no és un país segur (Amnistia Internacional 2016).

Una altra dificultat important és la falta d'informació sobre la situació legal en que es troben els sol·licitants d'asil, que es trasllada a les organitzacions o advocats grecs que defensen els demandants d'asil, ja que el sistema legal és molt canviant i això provoca una gran inseguretat jurídica.⁴³ En aquest sentit, hi ha notícies de falta d'intèrprets i falta d'assistència jurídica gratuïta als internats en camps de refugiats (Hurtado 2016). A més, la Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat (CEAR) ha realitzat un informe fruit de la seva visita a la zona en el qual critica la falta d'assistència als sol·licitants d'asil (CEAR 2016, 23).

3.2. El cas espanyol

Espanya ha rebut denúncies per vulneració dels Drets humans dels immigrants degut a les seves pràctiques de control de la migració, sobretot en quant a l'actuació a Melilla per retenir o expulsar els immigrants. En aquest apartat em centraré en les possibles vulneracions dels drets dels sol·licitants d'asil, en quant a la falta d'una correcta examinació de les sol·licituds. En

---

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

concret, parlaré sobre les expulsions d'immigrants conegudes com *devoluciones en calent* i de la tragèdia que va succeir a Ceuta el 2014, el *cas Tarajal*.

3.2.1. *Les devoluciones en calent*

Es coneix com a *devoluciones en calent* el fet de retornar immigrants, normalment en el mateix moment en què aquestes persones aconseguixen creuar la frontera, a l'altra banda d'aquesta sense haver examinat possibles motius de persecució dels immigrants que podrien suposar un dret a la protecció internacional. Aquesta pràctica vulnera el principi de *non-refoulement*, ja que abans de procedir a l'expulsió o la devolució s'hauria de seguir un procediment destinat a avaluar la possibilitat d'un reconeixement de la protecció internacional. Així, aquesta pràctica ha estat criticada, entre altres, pel Comissari de Drets Humans del Consell d'Europa, Nils Muiznieks (CEAR 2015, 59).

Aquestes *devoluciones en calent* s'han dut a terme, sobretot, en els territoris fronterers de Ceuta i Melilla. Aquesta última ciutat ha rebut molta atenció mediàtica per la complexa tanca que separa el territori espanyol del Marroc destinada a evitar l'entrada d'immigrants. Aquesta situació ha arribat fins al Tribunal d'Estrasburg (TEDH), que ha decidit acceptar una demanda presentada per dos subsaharians que van ser retornats al Marroc just després d'haver aconseguit travessar la tanca de Melilla, sense l'oportunitat de poder sol·licitar asil a Espanya⁴⁴ (Decisión N.D. c. España y N.T. c. España 2015). Els immigrants, en la demanda, denuncien que el Marroc no és un país segur ja que han rebut maltractaments per part de la policia.

Aquesta demanda també és interessant degut al fet que el cas entra dins l'àmbit d'aplicació del canvi que ha introduït, en quant a les *devoluciones en calent*, la Llei Orgànica 4/2015 de protecció de la seguretat ciutadana⁴⁵, que està pendent de recurs davant el Tribunal Constitucional. El Govern espanyol ha justificat aquesta reforma dient que, tal com estableix l'apartat segon de la disposició, es respectarà la normativa internacional de protecció dels Drets Humans i que no s'emparen els *devoluciones en calent* sinó que es regulen els "*rechazos en frontera*". Segons el Govern, el fet que els immigrants no arribin a traspassar la frontera fa que no es vulneri el principi de *non refoulement*.

---

⁴⁴ En els fets de la demanda es diu: "*En ningún momento fueron objeto de procedimiento de identificación alguno. No tuvieron la posibilidad de explicar sus circunstancias personales ni de ser asistidos por abogados ni intérpretes.*"

⁴⁵ La Disposició Final Primera de la Llei Orgànica 4/2015 addiciona una disposició, la dècima, a la Llei Orgànica 4/2000, el primer apartat de la qual estableix: "*Los extranjeros que sean detectados en la línea fronteriza de la demarcación territorial de Ceuta o Melilla mientras intentan superar los elementos de contención fronterizos para cruzar irregularmente la frontera podrán ser rechazados a fin de impedir su entrada ilegal en España.*"

No obstant, ja s'ha comentat que aquest principi, segons alguns autors, pot ser ampliat extraterritorialment on l'Estat en qüestió tingui una responsabilitat de protecció. D'aquesta manera no seria important determinar en territori de quin Estat succeeixen els fets en discussió, si no que seria suficient que l'Estat que practica devolucions tingués una responsabilitat en quant a les persones que potencialment sol·licitarien asil en aquest Estat. Així, moltes organitzacions han criticat aquesta disposició, que diuen pretén emparar actuacions policials com les que van portar a la tragèdia de Tarajal.

3.2.2. *El cas Tarajal*

El *cas Tarajal* fa referència als fets que van succeir a la matinada del dia 6 de Febrer de 2014, quan un grup d'immigrants van intentar arribar nadant a la platja de Tarajal de Ceuta. La guàrdia civil va intentar dissuadir-los, llançant pilotes de goma i altre material antidisturbis. La conseqüència d'aquests fets va ser que 14 immigrants van morir ofegats i hi va haver un desaparegut (Jiménez Gálvez 2015). Certes organitzacions van iniciar un procediment judicial actuant com a acusació particular per reclamar responsabilitat penal als agents implicats en la tragèdia. Una d'aquestes organitzacions és la CEAR, que detalla els fets del cas i el procediment judicial en l'informe anual del 2015 (CEAR 2015).

Tot i la gravetat dels fets, en l'últim estadi del procediment judicial s'ha deslliurat de responsabilitat penal als agents, ja que la interlocutòria del Jutjat d'Instrucció nº 6 de Ceuta va dictar el sobreseïment provisional de la causa (Sánchez 2015). Aquesta interlocutòria, que està recorreguda davant l'Audiència Provincial de Cadis, nega la imprudència dels agents de la guàrdia civil a l'hora d'utilitzar els mitjans antidisturbis per evitar l'entrada dels immigrants a territori espanyol, dient que aquest ús és legítimat en l'exercici de la seva funció i que té cobertura legal, sobretot tenint en compte la citada nova disposició introduïda per la Llei de Seguretat Ciutadana (Auto sobresimiento Tarajal 2015).

A més, considera que els immigrants que es trobaven al mar no eren persones que necessitaven ajuda segons la normativa, sinó que van assumir el risc d'intentar entrar a territori espanyol malgrat l'activitat dissuasiva dels guardes civils (Auto sobresimiento Tarajal 2015, FJ 8.5). Aquesta interlocutòria ha estat bastant criticada, ja que les organitzacions consideren que no s'han dut a terme suficients investigacions per aclarir els fets. També es critica que un cas d'aquesta gravetat quedi impune, ja que això avala els abusos que puguin cometre els agents fronterers sobre els drets dels immigrants. S'ha realitzat un documental en aquest sentit (Observatorio DESC 2016).

4. L'ACOLLIDA MATERIAL A CASA NOSTRA

4.1. Visió general

Tal com expliquen les organitzacions que treballen en l'acollida dels refugiats, s'ha produït en els últims anys un augment significatiu de les sol·licituds d'asil acceptades per Espanya. Així, per exemple, la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat (CCAR) ha passat de gestionar 10 asilats a gestionar-ne 120. Tot i així, aquest augment de sol·licituds sovint no es produeix per les vies que estaven previstes, ja que la incapacitat de la Unió Europea per gestionar correctament l'arribada dels sol·licitants provoca que siguin aquests mateixos els qui arribin pels seus propis mitjans.⁴⁶ Aquest augment d'asilats ha comportat, com veurem més endavant, un augment en el nombre de places disponibles d'acollida residencial temporal.

A Catalunya, les organitzacions que es dediquen a l'acollida de demandants d'asil i refugiats són les següents: la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat (CCAR), que forma part de la Comissió Espanyola l'àmbit estatal (CEAR); la Creu Roja; la Fundació ACSAR (Associació Catalana de Solidaritat i Ajuda als Refugiats), d'àmbit català; i ACCEM. Aquestes i d'altres entitats catalanes han creat la Xarxa Asil.cat per coordinar i compartir recursos de cara a l'acollida de refugiats (Asil.cat). Per exemple, aquesta entitat organitzarà un seminari sobre els models d'acollida de refugiats a Europa (Asil.cat 2016).

A Barcelona, l'Ajuntament i certes entitats cooperen per oferir assistència a les persones refugiades, així com altres immigrants, en el SAIER (Servei d'Atenció als Immigrants, Emigrants i Refugiats), que ofereix un ampli ventall de serveis a part de l'assessoria jurídica (Ajuntament de Barcelona, SAIER). En el SAIER, l'entitat que s'ocupa de la preassignació de la plaça de l'estatut de refugiat o de protecció subsidiària és la Creu Roja, a través de la gestió del programa estatal d'acollida i integració (Creu Roja 2016).

A Catalunya, des de finals de Maig la CCAR acull a tres famílies que han arribat des de Grècia, en concret 10 persones, que residiran a l'àrea de Barcelona (Vidal 2016). A més, Creu Roja acollirà 13 persones d'origen eritreu a l'àrea de Tarragona (Creu Roja 2016). A altres parts de l'Estat espanyol també han començat a arribar refugiats procedents de Grècia, que seran acollits per la Creu Roja i ACCEM. No obstant, aquestes xifres continuen estant molt lluny del que es va comprometre Espanya (Vidal 2016).

La Creu Roja gestiona el procés d'acollida en tres fases, cadascuna de sis mesos, en què es pretén arribar al final de cadascuna d'aquestes etapes a uns objectius. Aquestes fases són la

---

⁴⁶ Entrevista amb Anna Figueras.

d'acollida, en la qual es proporciona una residència temporal a l'asilat; la d'integració, en la qual es fa un seguiment de la persona acollida i es proporciona ajuda financera, però la persona ja no resideix en el centre habilitat; i la d'autonomia, en la qual es dóna suport puntual i s'intenta que la persona acollida no depengui de l'ajuda financera proporcionada. Aquestes tres fases es poden complementar amb una quarta en cas de necessitat (Creu Roja 2016).

Tot i que el sistema espanyol d'acollida, comparativament, és força garantista, les organitzacions el consideren excessivament rígid. S'ha de tenir en compte que el sol·licitant d'asil, quan se li accepta la sol·licitud, està en una situació molt delicada, física i psicològicament. A més, sovint s'han hagut de separar de les seves famílies durant el viatge, i el procés de reagrupament familiar és llarg i costós. Per tant, requereix un gran esforç el fet d'integrar-se en el país d'acollida i intentar buscar feina. D'aquesta manera, les entitats demanen que els terminis de la llei no siguin tant estrictes.⁴⁷

4.2. Problemes concrets

El principal problema en què es veuen les organitzacions que es dediquen a l'acollida dels sol·licitants d'asil és la falta de desenvolupament reglamentari de les disposicions de la Llei 12/2009.⁴⁸ En aquest sentit és rellevant la Disposició Final Tercera que autoritza al Govern a promulgar un reglament en el termini de sis mesos.⁴⁹ Malgrat aquesta disposició, encara no s'ha dictat cap reglament que desenvolupi la Llei, i això crea inseguretats jurídiques als operadors que es dediquen a l'acollida de sol·licitants d'asil.

En quant a aspectes materials, em vull centrar en certes problemàtiques que considero especialment importants: l'accés al mercat de treball, l'accés a l'habitatge i la reagrupació familiar. El primer és indispensable per proporcionar una acollida amb opcions reals d'integració, mentre que el segon és també indispensable per proporcionar una qualitat digna de vida. La reagrupació familiar, finalment, constitueix una problemàtica de primera importància, com és lògic, per aquells refugiats que han hagut d'abandonar les seves famílies en el viatge cap al país d'acollida. A més, aquest últim factor també incideix en gran mesura en les preferències de país d'acollida dels refugiats i en els moviments migratoris.

---

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ La Disposició Final Tercera estableix: “*Se autoriza al Gobierno para dictar, en el plazo de seis meses, cuantas disposiciones de carácter reglamentario exija el desarrollo de la presente Ley.*”

4.2.1. L'accés al mercat laboral

A l'Estat espanyol, el termini per accedir és de 6 mesos, però aquest termini sovint no es compleix. El principal problema de l'Estat espanyol en quant a la integració laboral dels sol·licitants d'asil és la mala salut del mercat laboral. No obstant, també és una raó de pes la falta de perspectives d'integració a llarg termini, propiciades per la falta de regulació de l'acollida, i l'incompliment a la pràctica dels terminis en quant a l'accés al mercat laboral. A més, el sistema espanyol fa difícil acreditar coneixements i capacitats a l'hora de cercar feina (Arcarons 2016).

Un altre problema és la falta de coordinació entre l'Administració General de l'Estat i les administracions locals i regionals, que tenen un paper important en quant a la integració laboral dels sol·licitants. A més, tampoc hi ha coordinació entre els diferents Ministeris encarregats de la integració laboral. Finalment, no hi ha dades disponibles en quant a la integració dels sol·licitants d'asil com a col·lectiu, fet que dificulta l'establiment de polítiques específiques orientades a aquests (Arcarons 2016). La Creu Roja disposa d'un programa, anomenat Ariadna, orientat a la integració laboral dels refugiats a Catalunya, que l'any 2015 va atendre 42 persones, amb una taxa d'inserció del 35% (Creu Roja 2016).

4.2.2. L'accés a l'habitatge

L'accés a l'habitatge és un dels principals problemes en que es troben les organitzacions a l'hora de garantir als sol·licitants d'asil una acollida digna. Aquesta problemàtica, com en el cas anterior, també està influenciada pel problema social que suposa la falta d'habitatge per a moltes famílies residents a Espanya. Així, s'ha de tenir en compte el fet que els habitatges de protecció oficial destinats a persones que no poden pagar un habitatge no poden anar destinats a persones sol·licitants d'asil.⁵⁰

La Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat gestiona un dispositiu de pisos d'acollida temporal, un d'aquests situat a Sabadell i, des de 2015, dos pisos més, a Barcelona i Sant Joan Despí (CCAR 2015). Tal com hem dit abans, aquest augment de places d'acollida temporal es deu a l'augment d'asilats. De manera similar, una altre entitat, la Creu Roja, ha passat de tenir 18 places d'acollida a tenir-ne disponibles 88. A les primeres 18 places s'hi van sumar les 30 places més que es van habilitar a principis de 2016 a la Casa Bloc del districte de Sant Andreu de Barcelona (Creu Roja 2016).

---

⁵⁰ Entrevista amb Anna Figueras.

Aquestes places, a finals de Maig, estan ocupades, i per això la Creu Roja ha habilitat 40 places més, a Tarragona i a Lleida (20 places a cada lloc). Les 13 persones que abans esmenàvem que serien acollides a Tarragona per la Creu Roja s'ubicaran en aquestes 20 places disponibles, que estan distribuïdes en 4 pisos d'acollida residencial de 5 places cadascun. L'augment del nombre d'asilats es corrobora en l'augment significatiu de persones refugiades ateses en el conjunt de projectes de la Creu Roja entre 2014 i 2015 (de 503 a 975), i el fet que aquest any 2016 la xifra ja es situa en 600 persones refugiades (Creu Roja 2016).

4.2.3. La reagrupació familiar

La reagrupació familiar és un aspecte crucial en la integració dels refugiats en el país d'acollida, com ens demostra el següent exemple. Omar, un refugiat sirianès de només 12 anys, va trobar-se sol a l'aeroport d'Estocolm ja que només va aconseguir volar ell. Finalment, al cap d'uns mesos, els seus pares i el seu germà gran van aconseguir reagrupar-se amb ell a Suècia (Amnistia Internacional 2016). Si bé l'arribada d'Omar a Suècia volia ser evitada per la política migratòria europea, és essencial que existeixi un dret a la pràctica a la unitat familiar i a la conseqüent reagrupació, ja que és la manera en què casos com aquests es resolguin adequadament.

4.3. Perspectives de futur

L'àmbit de l'acollida de sol·licitants d'asil pateix d'una gran inseguretats jurídica, fet que dificulta les feines de les organitzacions i la possibilitat d'establir accions a llarg termini. No només es tracta d'una inseguretats a nivell jurídic, pels constants canvis legals, sinó també i sobretot, per la inseguretats en quant a les perspectives de la situació del conflicte a l'Orient Mitjà. Aquesta situació es suma al difícil context europeu, amb l'auge de partits d'extrema dreta que rebutgen l'acollida de refugiats.

Es preveu que puguin arribar més refugiats a Catalunya fruit de la reubicació programada per la Unió Europea, i certes entitats estan intentant preparar-se per a aquest previsible augment (Creu Roja 2016), tot i que predomina el desconeixement.⁵¹ També és possible que amb l'arribada del bon temps més refugiats s'aventurin a viatjar fins Europa per sol·licitar asil. De totes maneres, serà important que les entitats que es dediquen a l'acollida disposin dels recursos suficients per proporcionar una acollida digna als asilats que busquin protecció a Catalunya.

---

⁵¹ *Ibidem.*

5. PER QUÈ ACOLLIR?

Abans d'acabar, m'agradaria donar un cop d'ull a la discussió sobre la necessitat d'acollir. La crisi de refugiats ha estat al centre del debat polític arreu d'Europa, i també ha estat objecte d'estudi el model d'acollida des d'una perspectiva més sociològica. Un exemple és el llibre *Asylum, Welfare and the Cosmopolitan Ideal*, de Lydia Morris, que analitza la problemàtica dels sol·licitants d'asil en la construcció d'un Estat social i cosmopolita (Morris 2010). Aquest llibre es centra en el context del Regne Unit, on l'evolució de la doctrina judicial ha tingut protagonisme. No obstant, aquesta qüestió es trasllada als altres països de la Unió Europea que no comparteixen la cultura del *common law*.

Aquest debat és important ja que, a més d'una obligació per als Estats, el dret d'asil suposa una despesa per al model d'Estat del Benestar. És obvi que aquesta despesa es justifica per raons de solidaritat i de protecció dels Drets Humans, però també és cert que la capacitat per fer front a aquesta despesa per part dels Estats d'acollida configurarà d'una manera o altra aquest dret. Encara més quan, com succeeix actualment, es produeix una onada migratòria més pronunciada que en altres anys, en un moment en què certs Estats membres de la Unió Europea tenen dificultats a l'hora de garantir els serveis socials bàsics als mateixos nacionals del país.

Alguns Estats han intentat solucionar aquest dilema diluint el caràcter de refugiat o potencial beneficiari de protecció subsidiària per tal que només tinguin dret a l'asil aquelles persones que acreditin procedir d'un determinat país o que reuneixin unes determinades condicions. Aquesta sortida al problema deixa de banda altres persones que, d'acord amb el règim de protecció internacional, tindrien dret a l'asil si s'examinés correctament la seva sol·licitud. No obstant, s'ha demostrat la dificultat que suposa per certs Estats molt sol·licitats el fet de complir amb els estàndards de protecció, sobretot degut al sorgiment de moviments contraris a l'acollida de refugiats, que en ocasions han guanyat pes polític.

En la meua opinió, per tant, el dret d'asil en les circumstàncies actuals no pot ser defensat només per l'existència d'una obligació de protecció internacional, inicialment pensada per un context diferent i un nombre més reduït de persones. L'actual situació planteja nous reptes, o més aviat revitalitza reptes que han estat inherents a la construcció dels Estats actuals. Per tant, és necessari estudiar les raons de caire sociològic, filosòfic, etc., que puguin ajudar a debatre fins a quin punt es trasllada l'obligació de les societats receptores de proporcionar protecció a aquells que fugen de situacions desesperades, i ajudin a defensar una posició favorable a un tracte digne per a les persones refugiades.

La primera raó, òbviament, és la humanitària, la necessitat d'ajudar a aquelles persones que no poden obtenir una vida digna per si mateixes. La dignitat humana, justament, és la base del sistema universal dels Drets Humans. Aquesta raó també és la base de la ideologia multicultural i cosmopolita que abans esmentava, que es basa en la idea que les fronteres no haurien de ser un obstacle a la hora d'ajudar altres persones. No obstant, en la meua opinió hi ha altres raons que són importants, que requereixen per entendre-les adoptar una perspectiva global de la situació. És a dir, tenir en compte quin és el context en el qual s'emmarquen les onades migratòries i quines són les possibles solucions per millorar aquest context.

Així, una altra raó important per a l'acollida seria que aquesta contribueix a la pau mundial, perquè suposa una entesa entre cultures i un compromís per establir un sistema basat en relacions justes entre els diferents pobles. A més, s'ha de tenir en compte que les persones refugiades acostumen a ser persones formades que, un cop integrades en la societat d'acollida, tenen la capacitat de contribuir al benestar d'aquesta societat, compartint experiències en molts aspectes.

Aquest projecte basat en la pau i la tolerància s'està veient amenaçat per l'auge de sentiments de rebuig a l'acollida d'immigrants o refugiats, dins d'un marc de por a l'estranger (*xenofòbia*), que es manifesta en discursos contra una suposada "islamització" d'Europa o un suposat augment de la delinqüència inherent a la vinguda d'immigrants. No obstant, aquests discursos molt sovint no s'ajusten a la realitat, ja que es responsabilitza a l'estrany d'una mala situació que no és culpa seva, i s'utilitza aquest discurs per treure rèdit electoral.

Per exemple, s'argumenta que l'acollida d'immigrants i refugiats implicarà una disminució de llocs de treball pels nacionals dels països d'acollida. No obstant, aquesta afirmació s'ha de posar en dubte. En primer lloc, s'ha d'entendre que els refugiats necessiten un lloc temporal de treball, que es mantindrà només fins que el seu país d'origen es pugui considerar segur. A més, molts immigrants ocupen llocs de treball que els nacionals no volen ocupar, o ocupen un espai dins la piràmide de població que és necessari per mantenir el sistema de pensions.

També s'utilitza l'argument del xoc cultural, com a aspecte negatiu de l'acollida de gent d'altres cultures. No obstant, s'ha demostrat al llarg de la història que diverses cultures poden conviure en un mateix territori sempre i quan es mantingui un clima tolerant i una voluntat d'entesa, que a més pot constituir una oportunitat per aprendre d'altres cultures.

6. CONCLUSIÓ

Aquest treball ha intentat exposar els reptes que des d'un punt de vista legal presenta l'arribada de sol·licitants d'asil a Catalunya i, més en general, a Europa. Aquests reptes es presenten sobretot en la dificultat de ponderar diferents interessos en joc (Sánchez Legido 2009). En aquests interessos es barregen tant aspectes polítics, ja que l'acollida de refugiats serveix com a eina per als partits per guanyar legitimitat; com econòmics, per la despesa que suposa l'acollida; com de caràcter social, ja que suposa un esforç per part de la societat integrar els nousvinguts. Aquests són alguns dels reptes detectats i les conclusions a les quals he arribat.

El primer repte legal que es detecta és la dificultat per configurar un dret d'asil consistent amb la doctrina dels Drets Humans, ja que per garantir el compliment del dret d'asil a nivell europeu seria necessari que la Directiva d'acollida fos més contundent a l'hora d'establir obligacions als Estats membre en quant a les condicions d'acollida, en els seus diferents aspectes (condicions materials, detenció, etc.). No obstant, ens trobem en un cul de sac ja que el que impedeix establir condicions més exigents a la Directiva és la pròpia reticència dels Estats membres a la hora de reconèixer garanties als sol·licitants d'asil.

Un altre repte és traslladar aquesta protecció legal a la pràctica. En aquest treball he estudiat aquesta aplicació, sobretot a Grècia i Espanya, tenint en compte que es requereixen mecanismes per controlar l'aplicació de la normativa i sancionar-ne l'incompliment. La no aplicació a la pràctica de les garanties reconegudes pel dret d'asil té diverses causes. Una d'aquestes, com ja s'ha comentat, és la falta de voluntat política necessària per dur a terme les mesures corresponents. Aquesta causa es complementa amb la falta de control i sanció que hi ha sobre certes actuacions de l'administració. Per exemple, és significativa la impunitat en el *cas Tarajal*, o la falta de control sobre les *devolucions en calent* en la tanca de Melilla.

Una altra causa és la falta de recursos, que també es podria resoldre amb més voluntat política, ja que en tot cas es podria demanar ajut a altres Estats membres de la UE per dur a terme les mesures que es considerin convenients dins el SECA. De totes maneres, aquí apareix un altre aspecte al qual li vull dedicar més atenció, que es el de gestió i coordinació de les polítiques d'acollida de sol·licitants d'asil. En la meva opinió, la incorrecta aplicació d'aquest element és una de les causes més importants en l'incompliment de la normativa. L'exemple més clar és la falta de reglamentació de la llei d'asil, que ja hem comentat, com també les dificultats administratives per proporcionar una acollida digna als sol·licitants d'asil.

En aquest sentit, la llei ja reconeix certs drets als sol·licitants, però es remet al reglament per al seu desenvolupament. El fet que no s'hagi aprovat cap reglament provoca una dificultat, més que de drets reconeguts o de voluntat de reconèixer aquests drets a la pràctica, de gestió d'aquests drets. En quant a les Administracions Públiques, això es manifesta, per exemple, en el retard a l'hora d'aconseguir l'estatut de refugiat o la protecció subsidiària quan es compleixen els requisits de la normativa, o en les dificultats per accedir al mercat laboral degut a la falta de coordinació i cooperació entre administracions.

Un altre dels aspectes que m'agradaria destacar del treball és la fràgil consistència del Sistema Europeu Comú d'Asil i, en conseqüència, dels ordenaments legals dels estats membres. Aquest fet provoca una gran inseguretats jurídica, ja que no hi ha estabilitat i això afecta a la presa de decisions i a solucions a mitja o llarg termini. Aquest context de canvi està marcat per les circumstàncies de conflicte armat i desprotecció que pateixen les persones dels estats d'origen, però també pel variant context polític europeu, en el qual l'acollida de sol·licitants d'asil no es concep com un dret humà, sinó com una opció política objecte de mercadeig.

En aquest context, els dirigents dels Estats membres han adoptat una postura conservadora i protectora dels propis interessos que dificulta la consecució de polítiques a llarg termini més ambicioses. Així, es prenen les decisions pensant a curt termini i en mantenir l'*status quo*, i es perd l'oportunitat per a la construcció d'una Europa més social i solidària, caracteritzada per la defensa dels Drets Humans i els interessos generals. Aquesta falta de projecció, a la defensiva, dóna ales a aquells moviments que persegueixen la destrucció dels valors del somni europeu, que s'aprofiten d'un discurs més fàcil i tancat per seduir els votants.

Aquesta postura es manifesta en la incapacitat o falta de voluntat de la Unió Europea d'establir vies segures i legals per a l'arribada de refugiats de l'Orient Mitjà. Aquest fet provoca que hi hagi una falta de control d'aquesta arribada, i que els refugiats hagin de buscar altres vies per accedir a la UE. Aquesta situació crea casos com els de l'Omar⁵², que va ser l'únic de la seva família que es va poder "escapolir" dels controls migratoris. Aquest cas sobta per la situació en què va trobar-se l'Omar, però també perquè ell i la seva família tenien dret a rebre asil en un país segur i només el van aconseguir fruit de l'arribada "fraudulenta" d'Omar a Suècia.

Així, en la meua opinió s'hauria d'apostar per una política activa en la defensa dels drets dels sol·licitants d'asil, encara que això suposi un esforç extra per l'economia dels Estats europeus. La pregunta, des d'aquesta perspectiva, no és què és el que més ens convé, sinó fins a quin punt

---

⁵² *Vide supra* apartat 4.2.3. la reagrupació familiar.

podem arribar en la protecció dels Drets Humans d'aquelles persones que depenen directament de nosaltres per viure dignament. Això també implica, en la mesura del possible, col·laborar amb les organitzacions que es dediquen a l'acollida i exigir als polítics que desenvolupin les mesures necessàries.

De tal manera, considero que continua sent necessària la mobilització dels ciutadans europeus per defensar el dret a l'asil d'aquelles persones que el necessiten. Aquest dret no pot estar subjecte a consideracions d'oportunitat, sinó que ha de ser concebut com un Dret Humà, no només perquè està reconegut com a tal, sinó perquè és un dret indispensable per salvaguardar la dignitat humana d'aquelles persones que s'acullen a la protecció internacional. D'aquesta manera, la defensa d'aquest dret va més enllà de la voluntat d'ajudar aquestes persones, també abastant la defensa de la dignitat humana com a principi essencial de la convivència.

7. BIBLIOGRAFIA

7.1. Artículos de revista, llibres, capítols de llibres i informes

Chetail, Vincent, i Céline Bauloz. 2011. «The European Union and the Challenges of Forced Migration: From Economic Crisis to Protection Crisis?» *Improving US and EU Immigration Systems n° 2011/07*. Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole: European University Institute.

den Heijer, Maarten. 2012. *Europe and Extraterritorial Asylum*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing.

Edwards, Alice. 2014. «Internacional Refugee Law.» *A International Human Rights Law*, de Daniel Moeckli, Sangeeta Shah i Sandesh Sivakumaran (eds.), 513-527. Oxford: Oxford University Press.

Gammeltoft-Hansen, Thomas. 2011. *Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migrant Control*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge: Cambridge University Press.

García Mahamut, Rosario, i Javier Galparsoro. 2010. *Régimen jurídico del derecho de asilo en la Ley 12/2009*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.

Morgades Gil, Sílvia. 2015. «La política de asilo en España en el contexto europeo: cambios recientes y perspectivas de desarrollo normativo.» *Anuario de la Inmigración en España 2014* 226-248. ISSN:1888-251X – E-ISSN: 2385-4987.

—. 2016. «Refugiado: voces de cultura de la legalidad.» *Eunomía. Revista en Cultura de la Legalidad*. Nº. 10, abril – septiembre 2016, pp. 231-249, ISSN 2253-6655.

Morris, Lydia. 2010. *Asylum, Welfare and the Cosmopolitan Ideal: A Sociology of Rights*. Abingdon: Routledge.

7.2. Resoluciones judiciales

Auto sobresimiento Tarajal. 2015. (Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 6 de Ceuta, 15 / octubre).

Cimade and GISTI. 2012. Case C-179/11. ECLI:EU:C:2012:594 (Tribunal de Justicia de la Unión Europea, 27 / setembre).

Decisión N.D. c. España y N.T. c. España. 2015. Demandas nº 8675/15 y 8697/15 (Tribunal Europeo de Derechos Humanos, 07 / julio).

J.N. v Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. 2016. C-601/15 PPU. ECLI:EU:C:2016:84 (Tribunal de Justicia de la Unión Europea, 15 / febrero).

Saciri. 2014. Case C-79/13. ECLI:EU:C:2014:103 (Tribunal de Justicia de la Unión Europea, 27 / febrero).

7.3. Notícies, campanyes, notes de premsa i declaracions

Amnistía Internacional. 2016. «Bloqueado en Suecia con 12 años: por qué la reagrupación familiar es crucial para los refugiados.» *Más actuales: campañas*. 22 / enero. Últim accés: 28 / Maig / 2016. <https://www.amnesty.org/es/latest/campaigns/2016/01/family-reunification-refugees-sweden-syria/>.

—. 2016. «Turquía: Las devoluciones ilegales y en masa de personas refugiadas sirias ponen de manifiesto los fatídicos defectos del acuerdo entre la UE y Turquía.» *Notícies*. 01 / Abril. Últim accés: 31 / Maig / 2016. <https://www.amnesty.org/es/latest/news/2016/04/turkey-illegal-mass-returns-of-syrian-refugees-expose-fatal-flaws-in-eu-turkey-deal/>.

Asil.cat. 2016. «Seminari "el dret d'asil a Europa: models i reptes en l'acollida de persones amb necessitats de protecció internacional".» *Notícies*. Últim accés: 16 / Maig / 2016. <http://asil.cat/seminari-sobre-el-dret-dasil-a-europa/>.

Consejo UE. 2016. «Declaración UE-Turquía, 18 de marzo de 2016: 144/16.» *Comunicados de prensa y declaraciones*. 18 / marzo. Últim accés: 13 / Maig / 2016. <http://www.consilium.europa.eu/es/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/>.

Council of Europe. 2016. «New report on Greece and “the former Yugoslav Republic of Macedonia”: action needed to improve living conditions for migrants and refugees and to protect unaccompanied children. Press release - DC084(2016).» *Directorate of Communications*. 11 / Maig. Últim accés: 20 / Maig / 2016.

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=DC-PR084\(2016\)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=DC-PR084(2016)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE&direct=true).

Creu Roja. 2016. *La Creu Roja disposa de 88 places d'acollida residencial per a persones refugiades a Catalunya*. 25 / Maig. Últim accés: 26 / Maig / 2016. <http://www.creuroja.org/AP/cm/5329P235L8/La-Creu-Roja-disposa-de-88-places-d-acollida-residencial-per-a-persones-refugiades-a-Catalunya.aspx>.

FRA, European Union Agency for Fundamental Rights. 2016. «Frontline support on refugee issues, the focus of FRA Director's visit to Greece.» *FRA News*. 10 / Maig. Últim accés: 13 / Maig / 2016. <http://fra.europa.eu/en/news/2016/frontline-support-refugee-issues-focus-fra-directors-visit-greece>.

Hurtado, Lluís Miquel. 2016. «El limbo legal de los refugiados en Grecia.» *El Mundo*, 27 / marzo: <http://www.elmundo.es/internacional/2016/03/27/56f6f36c46163fac7f8b461a.html>.

Jiménez Gálvez, J. 2015. «16 guardias civiles imputados por la muerte de 15 inmigrantes en Tarajal.» *El País*, 11 / febrero: http://politica.elpais.com/politica/2015/02/11/actualidad/1423667106_736157.html.

Pérez, Claudi. 2016. «20 países ofrecen funcionarios para aplicar las expulsiones de refugiados.» *El País Internacional*. 21 / Març. Últim accés: 18 / Maig / 2016. http://internacional.elpais.com/internacional/2016/03/21/actualidad/1458577869_030502.html

Sánchez, Gabriela. 2015. «La jueza archiva el caso del Tarajal y carga sobre los inmigrantes la responsabilidad de su muerte.» *Eldiario.es*, 15 / octubre:
http://www.eldiario.es/desalambre/Archivado-muerte-personas-frontera-Ceuta_0_441656238.html.

Observatorio DESC. 2016. *Éxito de asistencia en el preestreno del documental "Tarajal: Desmontando la impunidad en la frontera sur", de Metromuster y el Observatorio DESC*. 08 / febrero. Últim accés: 13 / Maig / 2016. <http://observatoridesc.org/es/preestreno-del-documental-tarajal-desmontando-impunidad-frontera-srd-metromuster-y-observatorio-desc>.

UN Human Rights. 2016. «Migrant children face grim human rights conditions in Greece.» *News and Events*. 13 / Maig. Últim accés: 20 / Maig / 2016.
<http://ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/MigrantchildreninGreece.aspx>.

—. 2016. «UN Special Rapporteur on the human rights of migrants concludes his follow up country visit to Greece.» *News and Events*. 16 / Maig. Últim accés: 20 / Maig / 2016.
<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=19972&LangID=E>.

UNHCR. 2015. «UNHCR Annotated Comments to Directive 2013/33/EU of the European Parliament and Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast).» *Refworld*. April. Últim accés: 01 / Juny / 2016.
<http://www.refworld.org/pdfid/5541d4f24.pdf>.

Vidal, Marc. 2016. «Tres famílies, els primers refugiats que arriben a Catalunya.» *Ara.cat Internacional*. 24 / Maig. Últim accés: 26 / Maig / 2016.
http://www.ara.cat/internacional/Catalunya-acollira-refugiats-arriben-Espanya_0_1582041914.html.

7.4. Pàgines web i recursos electrònics

ACNUR. sense data. «La Convención de 1951.» *Historia del ACNUR*. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://www.acnur.org/t3/el-acnur/historia-del-acnur/la-convencion-de-1951/>.

ACNUR, i CICAC. 2011. *Guia d'actuació en l'assistència jurídica a sol·licitants de protecció internacional*. Madrid. Últim accés: 18 / Maig / 2016.
http://www.acnur.es/PDF/guia_abogados2012_catala_20121210230053.pdf.

Ajuntament de Barcelona. sense data. *Barcelona Ciutat Refugi*. Últim accés: 15 / Maig / 2016.
<http://ciutatrefugi.barcelona/ca>.

—. sense data. «SAIER.» *Nova Ciutadania*. Últim accés: 15 / Maig / 2016.
<http://www.bcn.cat/novaciutadania/arees/ca/saier/saier.html>.

Arcarons, Albert. 2016. «¿Tiene España un plan para la integración laboral de los refugiados y solicitantes de asilo?» *Agenda Pública*, mayo / 3: <http://agendapublica.es/tiene-espana-un-plan-para-la-integracion-laboral-de-los-refugiados-y-solicitantes-de-asilo/>.

Asil.cat. sense data. *Qui som*. Últim accés: 13 / Maig / 2016. <http://asil.cat/qui-som/>.

- CCAR, Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat. 2015. *Programes socials*. Últim accés: 22 / Maig / 2016. <http://www.ccar.cat/serveis/programes-socials/>.
- CEAR, Comisión Española de Ayuda al Refugiado. 2015. *Informe 2015: Las personas refugiadas en España y Europa*. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://www.cear.es/wp-content/uploads/2015/06/Informe-2015-de-CEAR3.pdf>.
- . 2016. *Lesbos, "zona cero" del derecho de asilo*. 06 / Abril. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://www.cear.es/wp-content/uploads/2016/04/Informe-Mision-Lesbos-marzo2016.pdf>.
- Council of Europe. 2016. *Information Documents SG/Inf(2016)18*. 26 / Abril. Últim accés: 20 / Maig / 2016. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680648495#_ftn1.
- ECRE, European Council on Refugees and Exiles. 2015. «Information Note on Directive 2013/33/EU.» *ECRE Weekly Bulletin articles*. 17 / Juliol. Brussel·les. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/1141-ecre-information-note-on-the-recast-reception-conditions-directive.html>.
- EDAL, European Database of Asylum Law. 2016. *CJEU: Case C-601/15 (PPU) J.N. v Staatsecretariat van Veiligheid en Justitie*. 15 / February. Últim accés: 20 / Maig / 2016. <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/cjeu-case-c-60115-ppu-jn-v-staatsecretariat-van-veiligheid-en-justitie>.
- European Commission. 2016. «Common European Asylum System.» *Migration and Home Affairs: Policies*. Últim accés: 13 / Maig / 2016. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm.
- . 2016. «Questions & Answers: Reforming the Common European Asylum System. MEMO/16/1621.» *European Commission - Fact Sheet*. 4 / Maig. Brussel·les. Últim accés: 21 / Maig / 2016. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1621_en.htm.
- Eurostat. 2016. «Asylum quarterly report.» *Eurostat Statistics Explained*. 03 / Març. Últim accés: 18 / Maig / 2016. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report.
- FRA, European Union Agency for Fundamental Rights. 2015. «Legal entry channels to the EU for persons in need of international protection: a toolbox. FRA Focus 02/2015.» *FRA Publications*. Març. Viena. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/legal-entry-channels-eu-persons-need-international-protection-toolbox>.
- . 2016. *Regular overviews of migration-related fundamental rights concerns*. Últim accés: 07 / Maig / 2016. <http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews>.
- . 2016. «April 2016 Highlights.» *Regular overviews*. Últim accés: 13 / Maig / 2016. <http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/march-2016>.
- . 2016. «Asylum and migration into the European Union in 2015.» *Publications: Focus*. Maig. Últim accés: 30 / Maig / 2016. <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/asylum-and-migration-european-union-2015>.

Generalitat de Catalunya. 2015. «Comitè per a l'Acollida de les Persones Refugiades.» *Departament de Treball, Afers Socials i Famílies: Òrgans de participació*. Últim accés: 21 / Maig / 2016.

http://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/el_departament/organs_de_participacio/comite-per-a-lacollida-de-les-persones-refugiades/.

Ministerio del Interior. 2016. «Presentación de la solicitud.» *Asilo y refugio*. Últim accés: 11 / Maig / 2016. <http://www.interior.gob.es/ca/web/servicios-al-ciudadano/extranjeria/asilo-y-refugio/presentacion-de-la-solicitud>.

Peers, Steve. 2013. «The second phase of the Common European Asylum System: A brave new world - or lipstick on a pig?» *Statewatch Analysis*. 08 / Abril. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://www.statewatch.org/analyses/no-220-ceas-second-phase.pdf>.

—. 2016. «Detention of asylum-seekers: the first CJEU judgment.» *EU Law Analysis*. 9 / March. Últim accés: 20 / Maig / 2016. <http://eulawanalysis.blogspot.com.es/2016/03/detention-of-asylum-seekers-first-cjeu.html>.

Sánchez Legido, Angel. 2009. «Entre la obsesión por la seguridad y la lucha contra la inmigración irregular: a propósito de la nueva Ley de asilo.» *Revista Electrónica de Estudios Internacionales* N° 18. Diciembre. Últim accés: 26 / Maig / 2016. <http://www.reei.org/index.php/revista/num18/articulos/entre-obsesion-seguridad-lucha-contra-inmigracion-irregular-proposito-nueva-ley-asilo>.

(Els següents recursos han estat presentats en el primer apartat de la Bibliografia però, a l'estar disponibles online, seguidament presento aquesta informació).

Morgades Gil, Sílvia. 2015. «La política de asilo en España en el contexto europeo: cambios recientes y perspectivas de desarrollo normativo.» *Cidob.org*. Noviembre. Últim accés: 18 / Maig / 2016.

http://www.cidob.org/es/articulos/anuario_de_la_inmigracion_en_espana/2015/la_politica_de_asilo_en_espana_en_el_contexto_europeo_cambios_recientes_y_perspectivas_de_desarrollo_normativo.

—. 2016. «Eunomia N° 10 (Abril 2016 - Septiembre 2016): Morgades Gil.» *Revistas UC3M: Servicio de edición digital*. Últim accés: 18 / Maig / 2016. <http://e-revistas.uc3m.es/index.php/EUNOM/article/view/3061/1760>.